

Projektą remia
Lietuvos Respublika

Projektą iš dalies finansuoja
Europos Sąjunga

Projektą įgyvendina
Neįgaliųjų verslo plėtros bendrija

SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

**Europos Bendrijų iniciatyvos EQUAL Projekto „Neįgaliųjų verslo plėtros bendrija” Sutarties
NR. EQ/2004/1130-13/489**

*„Verslininkų, socialinių įmonių ir potencialiai norinčių pradėti verslą neįgaliųjų, poreikių
konsultacinėms, mokymo ir kitoms paslaugoms tyrimas“*

Tyrimo ataskaita

Parengė tyrėjų grupė:

Daiva Skučienė

Lina Šumskaitė

Vilnius

2005

Turinys

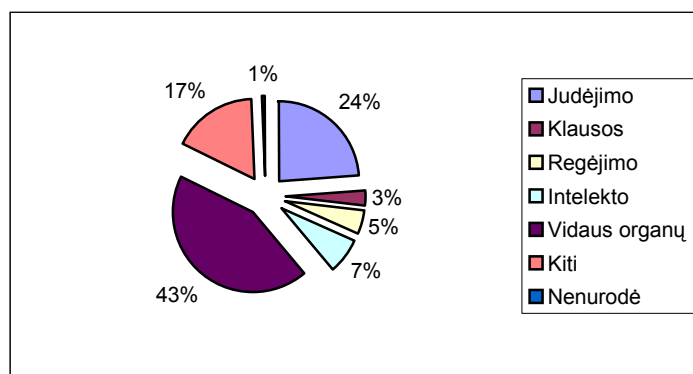
Įvadas.....	3
1.1. Neįgaliųjų užimtumas Lietuvoje.....	3
1.2. Verslas kaip viena užimtumo formų.....	5
2. Tyrimo rezultatai.....	7
2.1. Tyrimo tikslai ir uždaviniai.....	7
2.2. Tyrimo eiga.....	8
2.3. Neįgaliųjų verslo pradžios kliūtys ir galimybės.....	9
2.4. Neįgaliųjų verslininkų patirtis ir poreikiai	12
3. Neįgaliųjų poreikiai konsultacinėms, mokymo ir kitoms paslaugoms.....	13
3.1. Konsultacinės paslaugos.....	13
3.2. Mokymo paslaugos.....	15
3.3. Kitos paslaugos.....	15
Rekomendacijos neįgaliųjų verslo informacijos centrams.....	17
Literatūra.....	22
Priedai.....	23

Ivadas

1.1. Neįgaliųjų užimtumas Lietuvoje

Remiantis paskutiniais statistiniais duomenimis neįgalieji sudaro 7,3 % visų šalies gyventojų, tai yra 262900.¹ 2004 m. didžiausią dalį neįgaliųjų, t.y. 43% sudarė žmonės su vidaus organų sutrikimais. Antroje vietoje, 24% visų neįgaliųjų, sudarė žmonės, turintys judėjimo sutrikimų. Likusieji - tai klausos, regėjimo, intelekto ir kitų negalių paliesti žmonės.

1 pav. Neįgalieji pagal invalidumo priežastį ir funkcijų sutrikimus

Šaltinis: Sveikata.Socialinė apsauga, Lietuvos statistikos metraštis, 2004. Gyventojų ir būstų 2001 m. visuotinio surašymo duomenys.

Situacija, susijusią su neįgaliųjų užimtumu ir darbingumu, iliustruoja bedarbystės rodikliai. Kiekvienais metais bedarbių su negalia vis daugėja. Nors nuo 2000 m. įsidarbina vis daugiau neįgaliųjų: valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis, dirbančių ir gaunančių invalidumo pensiją padaugėjo nuo 24,0 tūkst. 2004 m. pradžioje iki 28,7 tūkst. 2005 m. pradžioje, t.y. dirbo kas septintas gaunantis invalidumo pensiją.

Tačiau bendrame kontekste palyginus 2000 m. ir 2004 m., santykinai bedarbystė tarp neįgaliųjų išaugo 3,1% (žr. 1 lentelę).

1 lentelė Neįgaliųjų įdarbinimas ir profesinis mokymas 2000- 2004 m.

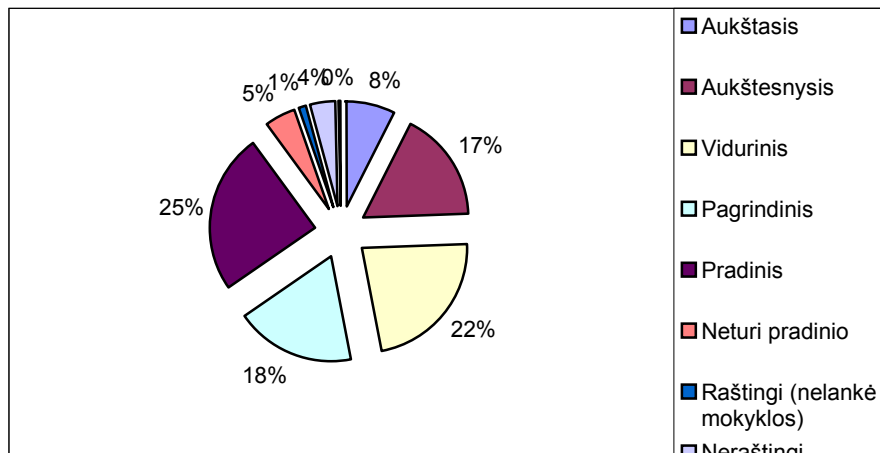
Metai	2000	2001	2002	2003	2004
Įregistruotų neįgaliųjų bedarbių skaičius per metus	4294	4408	5880	7897	9817
Palyginti su bendru bedarbių skaičiumi,%	1,7	1,8	2,4	3,3	4,8
Iš viso įsidarbino	1536	2033	1924	2046	2665
Palyginti su bendru įsidarbinusių asmenų skaičiumi,%	1,5	1,5	1,4	1,6	2,1
Dalyvavo profesinio mokymo ir perkvalifikavimo programose	166	197	257	330	318
Vyrai	96	161	157
Moterys	161	169	161

Šaltinis: Neįgaliųjų socialinė integracija 2004 m., Statistikos departamentas, 2005.

¹ <http://db.std.lt/surasyimas/Dialog/Saveshow.asp>

Kalbant apie neįgaliųjų įsidarbinimą, kaip ir verslo plėtrą, labai svarbu įvertinti neįgaliųjų išsimokslinimo lygį, kuris iš esmės lemia įsidarbinimo ir verslo plėtros galimybes. Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo duomenimis 2001-aisiais metais tik 8% neįgaliųjų turi aukštąjį išsilavinimą, 17% turi aukštesnįjį ir 22% - vidurinį. T.y. tik 25 proc. Neįgaliųjų turi profesiją, 22 proc. Turi vidurinį išsilavinimą, kas yra tam tikra bazė įsidarbinimui, o likusieji 47 proc. Faktiškai neturi pagrindo realiam įsidarbinimui.

2 pav. Neįgalieji pagal išsilavinimą

Šaltinis: Lietuvos gyventojų ir būstų surašymas, 2001

Remiantis darbo biržos 2004 m. prognozėmis nekvalifikuotos darbo jėgos perspektyvos bus ribotos, jos poreikis per metus sumažės 5 proc. Taigi, ateityje neįgaliųjų žemas išsilavinimas gali tapti viena iš pagrindinių kliūčių įsidarbinant.

2005 m. įsigaliojus naujam Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymui, pradėta formuoti nauja neįgalumo samprata, kuri, reikia manyti, ateityje padidins neįgaliųjų galimybes ir motyvaciją įsidarbinti. Kaip žinia, naujajame įstatyme atsisakyta invalidumo grupių, o vertinamas asmens darbingumo netekimo laipsnis. Darbingumo netekimo lygis nustatomas 5 punktų intervalais, t. y. jei asmeniui nustatoma 0–25 procentų darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu; jei – 30–55 procentų darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; o jei – 60–100 procentų darbingumo, asmuo laikomas darbingu. (LR Invalidų socialinės integracijos įstatymo pakeitimo įstatymas, 2004). Pagal naująjį įstatymą žmogaus darbingumas vertinamas ne tik pagal sveikatos būklę, kaip buvo anksčiau, bet taip pat atsižvelgiama į visumą profesinių, funkcinų veiksmų bei aplinkybių, įtakančių neįgalaus asmens darbingumą (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2005).

Reikia manyti, kad šios naujos nuostatos bei tvarka bus stimulas didesniai skaičiui neįgaliųjų žmonių ieškoti darbo ir įsidarbinti, kurti savo verslą, kas, savo ruožtu, padidins poreikį su tuo susijusioms įvairioms konsultacijoms ir informavimui.

1.2. Verslas kaip viena užimtumo formų

Neįgalieji, norėdami pradėti savo verslą teisiškai turi tas pačias galimybes, kaip ir sveikieji visuomenės nariai. Remiantis dabar galiojančiais įstatymais galime išskirti tokias galimas smulkaus verslo plėtojimo formas:

- Neįgalieji gali įsigyti verslo liudijimą ir pagal įstatymą (*LR smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas, 1998*) bus laikomi smulkaus verslo subjektais verslo liudijimo galiojimo laikotarpiu.

- Taip pat jie gali įsteigti individualią (personalinę) įmonę, kurioje dirba tik savininkas ir jo šeimos nariai (sutuoktiniai, tėvai, tėviai, vaikai, įvaikiai).

- Kita galimybė – įsteigti smulkią įmonę, kurioje vidutinis sąrašinis metinis darbuotojų skaičius neviršija devynių asmenų. Steigiant vidutinę įmonę vidutinis sąrašinis darbuotojų skaičius turi neviršyti 49 asmenų per metus.

Pagal 2004 m. redaguotą smulkaus ir vidutinio verslo įstatymą, verslininkai gali naudotis šiomis paramos formomis:

1. Mokesčių lengvatomis (jei jos numatytos įstatymuose).
2. Finansine parama: lengvatinių kreditų teikimu, daliniu ar visišku palūkanų dengimu, garantijų teikimu, kreditų draudimu, tam tikrų išlaidų (steigimo, tyrimų, garantijų mokesčių, kreditų draudimo įmokų, kokybės sertifikatų įsigijimo ir kitų išlaidų) kompensavimu, subsidijomis darbo vietoms kurti.
3. Įmonių savininkų bei darbuotojų konsultavimo, mokymo, kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo paslaugomis lengvatinėmis sąlygomis.
4. Verslo inkubatorių, verslo centrų, technologinių parkų teikiamomis paslaugomis.

Kadangi Lietuvoje veikia Lietuvos Respublikos Asmens Duomenų Teisinės Apsaugos Įstatymas², informacijos apie dirbančius neįgaliuosius SoDra pateikti negali, o statistikos departamentas apie turinčius savo verslą neįgaliuosius duomenų nekaupia, todėl nėra tiksliai žinoma, kiek neįgaliųjų šalyje turi savo verslą.

Neturėdami galimybių kurti savo verslą neįgalieji gali įsidarbinti socialinėse įmonėse arba neįgaliųjų socialinėse įmonėse. 2004 m. birželio 1 d Lietuvos Respublikos Seimas priėmė *Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymą*³, kuriuo siekiama didinti žmonių užimtumą, ypač tu, kuriems sudėtinga prisitaikyti prie darbo rinkos pokyčių. Iki šiol nebuvo aiškus neįgaliųjų asociacijoms priklausančių įmonių statusas, jų rėmimas buvo numatytas atskiruose įstatymuose ir skirtingomis sąlygomis. Socialinių įmonių įstatyme nustatomi aiškūs remtinų įmonių kriterijai. Pagal priimtą įstatymą socialinės įmonės statusą gali įgyti bet kuris viešasis ar privatus asmuo,

² <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=231799&Condition2>

³ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas, 2004 m. birželio 1 d. Nr.IX-2251, Vilnius

įregistruotas Lietuvos Respublikoje ir atitinkantis tam tikrus nustatytus reikalavimus, iš kurių paminėtini keletas: įdarbinti tam tikrą dalį asmenų iš nustatytų grupių (darbuotojai, priklausantys minėtoms grupėms, turi sudaryti ne mažiau kaip 40 proc. visų darbuotojų; neįgaliųjų socialinėje įmonėje - ne mažiau kaip 50 proc. darbuotojų turėtų priklausyti neįgaliųjų tikslinei grupei, o I ir II invalidumo grupės neįgalieji turėtų sudaryti ne mažiau kaip 40 proc. visų darbuotojų), vykdyti veiklą, susijusią su šių asmenų darbinių ir socialinių įgūdžių lavinimu bei socialine integracija, vykdyti stabilią ūkinę komercinę veiklą.

Per 2004 m., nuo Socialinių įmonių įstatymo įsigaliojimo, Lietuvos darbo birža 26 įmonėms suteikė socialinės įmonės statusą ir 25 jų išmokėjo beveik 2 mln. litų darbo užmokesčio ir valstybinio socialinio draudimo dalinę kompensaciją. 2005 metų I ketv. pabaigoje šalyje socialinės įmonės statusą turėjo 21 įmonė, iš jų 7 – neįgaliųjų socialinės įmonės statusą⁴.

Įgyti ir išlaikyti socialinės įmonės statusą yra sudėtinga. Privaloma išlaikyti tam tikrą tikslinės grupės⁵ žmonių skaičių, o turint galvoje, jog vieno žmogaus išėjimas iš darbo gali įtakoti statuso ir su juo susijusių lengvatų ir privilegijų praradimą, tai išties labai komplikuota.

⁴ <http://www.socmin.lt/index.php?826306501>

⁵ Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas, 4 straipsnis. *Socialinėse įmonėse įdarbinamų asmenų tikslinės grupės*, 2004 m. Birželio 1 d. Nr.IX-2251, Vilnius

2. Tyrimo rezultatai

2. 1. Tyrimo tikslai ir kryptys

Šio tyrimo tikslas – tyrimo metu surinktos ir analizuotos literatūros pagrindu pateikti rekomendacijas, koks turėtų būti galimas „paslaugų paketas“ neįgaliųjų verslo centrams, kurie bus įsteigti įgyvendinant Europos Bendrijų Iniciatyvos EQUAL „Neįgaliųjų verslo plėtros bendrija“ projektą.

Tyrimas buvo vykdomas dviem pagrindinėm kryptimis:

- Išanalizuota veikiančių verslo konsultavimo centrų praktika – kokias konsultavimo, mokymo paslaugas jie teikia, kadangi neįgaliųjų verslas nėra kažkokia ypatingai kita verslo sritis, verslo plėtojimas remiasi tais pačiais įstatymais ir principais. Verslas, kuriame dalyvauja neįgalieji nėra kažkoks specifinis ar išskirtinis verslas, lyginant su verslu, kuriame dalyvauja įgalūs mūsų visuomenės nariai. Iš esmės neįgaliųjų verslo specifika susijusi tik su neįgaliųjų specialiaisiais poreikiais, kurie lemia tam tikras konsultavimo ar mokymo verslo srityje ypatybes. Buvo išnagrinėti verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių internetiniai puslapiai (žr. priedus). Taip pat susipažinta su smulkų ir vidutinį verslą bei socialinių įmonių veiklą reglamentuojančiais įstatymais.
- Atlikta neįgaliųjų organizacijų, neįgaliųjų verslininkų, socialinių įmonių atstovų bei planuojančių pradėti savo verslą neįgaliųjų anketinė apklausa arba interviu, siekiant sužinoti jų nuomonę apie reikalingas konsultavimo ir mokymo paslaugas, norint pradėti savo verslą. Vieni iš išvardintų respondentų grupių jau priėjo verslo steigimo etapą, todėl galėjo pasakyti, kokios paslaugos yra aktualios ir svarbios, norint pradėti ir plėtoti savo verslą. Kiti planuoja tai daryti, todėl galėjo įvardinti, kiek, jų nuomone, reikalingos konsultavimo ir mokymo paslaugos verslo pradėjimui.

Tyrimo metu buvo suplanuota gauti kuo platesnę ir išsamesnę informaciją apie tai, kokios paslaugos, informacija, kita parama būtinos neįgaliesiems pradėdant ir plėtojant verslą. Kol kas Lietuvoje verslas nėra ta sritis, kurioje dirba daug neįgaliųjų, todėl planuojant tyrimą buvo nuspręsta labiau orientotis į neįgaliųjų organizacijų ar įmonių atstovų apklausą, kadangi jos atstovauja didesnio skaičiaus neįgaliųjų žmonių interesus ir gali pateikti daugiau informacijos apie neįgaliųjų žmonių poreikių specifiką verslo plėtojimo kontekste. Buvo apklausti penkių neįgaliųjų organizacijų atstovai, septynių socialinių įmonių atstovai (su penkiais praveisti interviu), darbo biržos atstovai, kurie dirba neįgaliųjų įdarbinimo klausimais, vienintelio Lietuvoje veikiančio Neįgaliųjų verslo informacijos centro bei dviejų verslo inkubatorių atstovai.

Apklausoje dalyvavo ir aštuoni neįgalūs asmenys, galvojęntys apie verslo kūrimą ar jau turintys savo verslą. Iš viso apklausoje dalyvavo 32 respondentai. Apjungiant pirmos ir antros tyrimo krypties metu surinktą informaciją buvo parengtos rekomendacijos dėl neįgaliųjų verslo centrų paslaugų paketo.

2. 2. Tyrimo eiga

Tyrimas apėmė eilės veiklų vykdymą, eilės tyrimo metodų panaudojimą:

1. Pradedant tyrimą, siekiant susipažinti su neįgaliųjų verslo, ypatingai socialinių įmonių specifika, jų steigimo bei įmonės statuso išlaikymo kliūtimis, tyrėjų grupės nariai dalyvavo projekto „Neįgaliųjų integracija į darbo rinką“ II seminare „Socialinės įmonės vystymas“ Seminaras vyko pagal PHARE 2002 m. Ekonominės ir socialinės sanglaudos subsidijų programą „Prisitaikymo prie kintančių rinkos sąlygų, naujų gebėjimų bei socialinės integracijos skatinimas“.⁶

2. Buvo parengti ir praveisti interviu su verslo informacijos centru, darbo biržos, socialinių įmonių atstovais:

- Verslo informacijos centrų bei verslo 2. inkubatorių: „Neįgaliųjų verslo informacijos centro“, „Kauno verslo inkubatoriaus“, „Šiaulių verslo inkubatoriaus“, atstovais.
- Viešosios įstaigos atstovu - Darbo Biržos klientų aptarnavimo skyriaus, asmenų su negalia aptarnavimo poskyrio konsultante.
- Socialinių įmonių: UAB „Panevėžio Lironta“, UAB „Elkada“, UAB „Regovitus“, UAB „Pajuva“, UAB „Atropa“ atstovais.

3. Peržiūrėti visi verslo inkubatorių ir verslo informacijos centrų interneto puslapiai, išanalizuotos ir apibendrintos jų teikiamos paslaugos. Visa iš internetinių puslapių ir interviu metu gauta informacija buvo pritaikyta klausimyno sukūrimui.

4. Parengta anketa neįgaliųjų nevyriausybinėms organizacijoms ir neįgaliesiems bei atlikta apklausa paštu. Anketos buvo siųstos elektroniniu paštu. Apklausoje dalyvavo daugiausia organizacijų iš Vilniaus, net devynios, trys iš Prienų, po dvi iš Birštono ir Klaipėdos ir po vieną iš Šiaulių, Panevėžio, Molėtų, Kauno ir Alytaus. Į klausimus atsakė socialinių ir viešųjų įmonių atstovai: Sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Vilniaus Viltis“, Neįgaliųjų ir Vaikystės Draugijos, Darbo biržos, Lietuvos sutrikusios psichikos žmonių bendrijos, Lietuvos žmonių su negalia sąjungos Molėtų raj. skyriaus atstovai, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių atstovai, o taip pat neįgalūs verslininkai ir neįgalūs asmenys, galvojęntys apie privataus verslo kūrimą.

Rekomenduojamas paslaugų paketas (III ataskaitos skyrius) naujai kuriamiems neįgaliųjų verslo informacijos centrams buvo parengtas apibendrinus visų minėtų tyrimo veiklų metu surinktą medžiagą.

⁶ „Prisitaikymo prie kintančių rinkos sąlygų, naujų gebėjimų bei socialinės integracijos skatinimas“. Projektas „Neįgaliųjų integracija į darbo rinką“, II seminaro ciklo „Socialinės įmonės vystymas“ programa (Vilnius, Valakupių rehabilitacijos centras, 2005 gegužės 23-25 d.)

2.3. Neįgaliųjų verslo pradžios kliūtys ir galimybės

(Neįgaliųjų nevyriausybinėse organizacijose ir neįgaliųjų anketinėse apklausose rezultatai pagrindiniai)

Siekiant įsivaizduoti verslo, kaip užimtumo formos, paplitimą neįgaliųjų tarpe, kiek neįgaliųjų verslininkų mato pačių neįgaliųjų organizacijų atstovai, buvo užduotas klausimas „*Kiek žinote neįgaliųjų savo aplinkoje, kurie užsiima savo verslu?*“. Kaip ir buvo galima tikėtis, neįgaliųjų organizacijų atstovai dažniausiai nurodė, kad faktiškai nežino tokių atvejų, o jeigu ir nurodė, tai buvo vienas ar du. Tiesa, vienos organizacijos (nenurodė pavadinimo) atstovai nurodė žinantys net 50 žmonių, kurie užsiima verslu.

Kalbant apie **kliūtis verslo plėtrai neįgaliųjų tarpe**, kurias galima būtų išskirti, remiantis respondentų pateikta nuomone, galima būtų akcentuoti šias:

- nepakanka informacijos, norint pradėti savo verslą. Daugelis apklaustųjų teigė, kad neįgalieji turi nepakankamai informacijos norėdami kurti savo verslą, todėl tokių neįgaliųjų verslo informacijos centrų kūrimas būtų tikrai naudingas, informuojant ir konsultuojant neįgaliuosius apie verslo galimybes. Be to patys respondentai patvirtino šią prielaidą – virš 60% apklaustųjų teigė, jog būtinais reikėtų steigti tokio tipo centrus. Tik maža dalis neturėjo aiškios nuomonės.
- Žemas profesinio pasirengimo lygis neįgaliųjų tarpe, daugelis neturi ne tik jokio profesinio, bet netgi vidurinio išsilavinimo. Į klausimą „*Koks, jūsų žiniomis, profesinis išsilavinimas vyrauja neįgaliųjų tarpe?*“ daugiau nei 30% atsakė „su spec. profesiniu“, 25% mano, jog neįgalieji dažniausiai yra su aukštesniu išsilavinimu, 30%, mano jog dauguma neįgaliųjų yra tik su viduriniu išsilavinimu ar net aštuonmečiu išsilavinimu. Apie 16% respondentų mano, kad neįgaliųjų tarpe vyrauja aukštasis išsilavinimas. Šie duomenys nėra statistika, bet jie atspindi situaciją, kokią aplink save mato neįgalieji. Kita vertus, ši nuomonė iš tiesų mažai skiriasi nuo anksčiau pateiktos oficialios statistikos apie išsimokslinimo lygį neįgaliųjų tarpe. Ši informacija perša prielaidą, kad neįgaliųjų verslo informacijos centrai galėtų teikti informaciją bei konsultuoti neįgaliuosius apie galimybes įgyti profesiją, padedant jiems realiai įvertinti savo edukacinius sugebėjimus bei fizinę būklę.
- Profesinių žinių verslo plėtrai stoka. Įvertinant neįgaliųjų išsimokslinimo lygį nenuostabu, kad respondentai akcentavo profesinių žinių stoką, kaip verslo plėtros kliūtį. Didžioji dauguma apklaustųjų mano, jog neįgaliesiems, norintiems pradėti savo verslą, labiausiai trūksta profesinių žinių. 30% apklaustųjų teigia, kad neįgaliesiems trūksta buhalterinių ir teisinių žinių. Mažesnė dalis akcentavo, kad neįgaliesiems, norintiems pradėti savo verslą, trūksta žinių mokesčių klausimais, verslo ir personalo vadybos, o taip pat rinkos tyrimų žinių. Taigi, šie atsakymai jau yra tam tikra informacija verslo centrų paslaugų

infrastruktūrai. Būtų reikalingos konsultacijos, seminarai buhalterinėmis, teisinėmis temomis, verslo, personalo vadybos bei rinkos tyrimų klausimais.

- Pradinio kapitalo verslui pradėti trūkumas. Viena pačių svarbiausių kliūčių apklaustieji įvardino pradinio kapitalo trūkumą. Respondentai akcentavo bankų nenorą duoti paskolas neįgaliesiems.

Taip pat buvo minimos šios kliūtys:

- didelė konkurencija prekių ir paslaugų rinkoje;
- neigiamas visuomenės požiūris į neįgaliuosius;
- per silpna fizinė sveikata kurti verslą;
- didelės išlaidos aplinkos pritaikymui norint užsiimti verslu, spec. priemonių negaliai kompensuoti trūkumas norint būti pakankamai savarankišku ir užsiimti verslu;
- pačių neįgaliųjų motyvacijos stoka. Tikėtina, kad neįgaliųjų motyvaciją menkina iš seno susiformavusi visuomenės nuomonė, kad neįgalieji negali produktyviai dirbti. Tai patvirtina 2005m. omnibuso metodu atliktas tyrimas, kurio rezultatais remiantis didesnė dalis (62 proc.) visuomenės mano, kad neįgalaus asmens galimybės dirbti apmokamą darbą kartu su visais yra mažesnės. Ši informacija suponuoja dar vieną kryptį neįgaliųjų verslo informacijos centrums – teikti paslaugas, skatinančias neįgaliųjų motyvaciją kurti verslą.

Atsakant į klausimą- „*koks reikalingas aplinkos pritaikymas, verslo informavimo centre?*“ atsakymai pasiskirstė pagal negalios pobūdžius. Natūralu, kad žmonės su judėjimo negalia svarbiausiomis spec. priemonėmis laiko pandusus ir liftus, keltus, pritaikytus tualetus, patogius privažiavimus, laisvas stovėjimo aikšteles, ventiliacijos, vėdinimo sistemas, nuolydžius, plačias duris, kad galėtų įvažiuoti žmogus su vežimėliu. Silpnaregiams ir akliesiems reikalinga speciali kompiuterinė įranga, diktofonas, spec. literatūra, spec. grindų dangos, kontrastinės sienų ir durų spalvos, ekrano skaitymo ir didinimo programine įranga, Brailio eilutė ir spausdintuvas. Neprigirdintiems ir kurtiesiems būtinos vizualinės spec. priemonės ir internetas. Asmenims su proto negalia reikia supaprastinti kalbą, tai yra, aiškiau išdėstyti mintis konsultuojant ar mokant. Be to žmonių su proto negalia sąjungos „Viltis“ Vilniaus padalinio atstovė išreiškė norą bendradarbiauti, nes neįgaliųjų tėvai yra susidomėję galimybėmis kurti verslą ir įdarbinti savo vaikus.

Taigi, neabejotina, kad verslo konsultavimo centrai turėtų turėti minimalų aplinkos pritaikymą visoms negalioms, kad nei vienos negalios žmonės nebūtų diskriminuojami plėtojant šias paslaugas.

Plėtojant verslo konsultavimo paslaugas svarbu įsivaizduoti **verslo rūšis, kurios labiausiai domina neįgaliuosius**, kadangi pagal tai svarbu modeliuoti teikiamų konsultavimo ir mokymo paslaugų specifiką.

Respondentų nuomonės apie tai, kokių verslu galėtų užsiimti neįgalieji, pasiskirstė sekančiai:

- daugelis atsakė, jog jų nuomone, neįgalieji galėtų užsiimti prekyba.
- beveik tiek pat respondentų išrinko atsakymą, kur buvo įvardytas siuvimas ir avalynės taisymas.

- šiek tiek mažiau respondentų atsakė, kad neįgalieji galėtų dirbti su kompiuteriu, teikti socialines paslaugas, užsiimti amatais, gamyba, masažu ir pynimu iš vytelių.

- likusieji įvardijo štai tokius užsiėmimus: automobilių ir butų remontas, gėlininkystė, bibliotekininkystė, buhalterija, dokumentų tvarkymas ir įregistravimo paslaugos, drožinių iš medžio gaminimas, dviračių ir motociklų remontas, instrumentų derinimas, juvelyro darbai, konsultavimas, laikrodžių taisymas, mezgimas, nekilnojamo turto nuoma, platinimo sfera, programavimas, rankdarbiai, šarvojimo paslaugos, smulki suvenyrų gamyba, staliaus darbai, teisinės paslaugos, verslas, vadyba, vairavimas.

Kaip paskatinti verslo plėtrą neįgaliųjų tarpe?

Atsakant į klausimą: „*Kas, jūsų nuomone, būtų veiksminga skatinant neįgaliuosius pradėti savo verslą*“ labiausiai buvo akcentuojamas neįgaliųjų išsilavinimo skatinimas. Panašaus įvertinimo sulaukė ir didesnė informacijos sklaida apie galimybes pradėti verslą, informacijos ir konsultacijų pritaikymas pagal negalios pobūdį (fizinės aplinkos pritaikymas, informacija Brailio raštu akliesiems, vertimas iš gestų kalbos kurtiesiems) ir didesnės mokesčių lengvatos bei neįgaliųjų verslo informacijos centrų steigimas. Vienas iš pasiūlymų buvo – veiksminga valstybės pagalba skatinant neįgaliuosius pradėti savo verslą.

Taigi, išanalizavus respondentų atsakymus į anketos klausimus neabejotinai galime teigti, kad neįgaliųjų verslo informacijos centrų steigimas yra reikalingas, pirmiausia todėl kad neįgaliesiems trūksta informacijos apie verslo steigimą: steigimo pradžią, buhalterinių, teisinių žinių.

Svarbiausiomis kliūtimis, trukdančiomis neįgaliesiems užsiimti savo verslu įvardintos: nepakankamas išsilavinimas ir motyvacijos stoka. Taigi, naujai steigiami verslo informacijos centrai šalia informacijos paslaugų apie verslą, turėtų neįgaliuosius konsultuoti ir apie galimybes siekti aukštesnio profesinio išsilavinimo bei skatinti jų motyvaciją dirbti formuodami teigiamą neįgalaus darbuotojo įvaizdį.

Taip pat neįgaliųjų verslo informacijos centrai savo teikiamas paslaugas turėtų pritaikyti neįgaliesiems pagal jų negalios pobūdį: fizinės negalios žmonėms įrengti pandusus, lifthus, pritaikyti

tualetus, padaryti patogų privažiavimą, įrengti ventiliacijos, vėdinimo sistemas, nuolydžius, praplatinti duris; silpnaregiams ir akliesiems pritaikyti kompiuterinę įrangą, literatūrą, padaryti spec. grindų dangą, kontrastines sienų ir durų spalvas, įrengti ekrano skaitymo ir didinimo programinę įrangą; neprigirdintiems ir kurtiesiems pritaikyti vizualines priemones, internetą; su asmenimis su proto negalia reiktų bendrauti paprastesne, jiems suprantama kalba.

2.4. Neįgaliųjų verslininkų patirtis ir poreikiai

Dalis anketos klausimų buvo nukreipti į turinčius savo verslą neįgaliuosius. Į juos atsakė neįgalieji, užsiimantys informacinėmis technologijomis, prekyba, avalynės taisymu, padangų montavimu ir balansavimu.

Neįgaliųjų verslininkų nuomonė apie atskirų verslo rūšių privalumus ir sunkumus:

- Į klausimą, kodėl buvo pasirinktas būtent šis verslas, respondentas, užsiimantis informacinėmis technologijomis atsakė, jog pasirinko šį užsiėmimą, nes tai perspektyvus ir augantis veiklos sektorius. Apie tai, kokie sunkumai buvo pradedant verslą, apklaustasis atsakė panašiai kaip daugelis: verslo finansavimas, per dideli biurokratiniai sunkumai, per maža valstybės pagalba.

- Prekybos atstovai teigė pasirinkę šį uždarbio šaltinį, kadangi tuo metu tai buvo geriausia, ką galima buvo pritaikyti savo galimybės ir pagal savo sveikatą. Sunkiausia pradedant verslą, pasak jų, buvo surinkti visus reikiamus dokumentus, sutvarkyti juos, gauti patalpas. Šiuo metu šalia materialinių problemų, sunkumus sudaro ir sudėtingi reikalavimai pagal Europos Sąjungos standartus. Paklausus, ką patartų pradedantiesiems, neįgaliųjų užsiimančių prekyba nuomonės išsiskyrė. Vieni patarė gerai pagalvoti, ar apsimoka pradėti tokį verslą, nes kaip patys teigia: „kuo toliau, tuo sunkiau“, o kiti ragino: „Reikia dirbti, pradžia visada sunki“.

- Padangų montavimu, balansavimu ir prekyba užsiimantis neįgalusis pasirinko būtent šią sritį, nes tuo metu nebuvo šiuolaikinės įrangos ratams taisyti, buvo mažas padangų pasirinkimas. Kaip ir daugumai, jam verslui pradėti trūko informacijos apie verslo pradžią ir pradinį kapitalą. Pirminiai sunkumai – tai finansinės problemos, bankų nenoras duoti paskolas, o taip pat personalo kvalifikacijos stoka. Šios srities verslininko patarimas pradedantiesiems yra – „būti tikriems, kad nebankrutuosite.“

Avalynės taisymu besiverčiantis neįgalus verslininkas pradėjo būtent šį verslą, nes dėl sveikatos negalėjo dirbti kitur. Kaip ir kitiems verslininkams vargingai sekėsi finansiniai reikalai, trūko apyvartinių lėšų. Tačiau skirtingai nuo kitų verslininkų, avalynės taisytojui dirbančiam jau 10 metų, niekas versle netrukdo. Jo patarimas pradedantiesiems savo verslą yra mokytis darbinių profesijų, atkreipiant dėmesį į tas, kurių trūksta rinkoje.

Apibendrinant neįgaliųjų verslininkų patirtį galima būtų teigti, kad nors visiems pradedant savo verslą kilo finansinių sunkumų, tačiau dabar jie sėkmingai dirba. Tai rodo, kad

neįgalus asmuo gali turėti savo verslą ir sėkmingai dirbti nepaisant savo negalios ir materialinių kliūčių.

3. Neįgaliųjų poreikiai konsultacinėms, mokymo ir kitoms paslaugoms

3.1. Konsultacinės paslaugos

Siekiant išnagrinėti koks turėtų būti konsultacijų ir mokymų turinys, neįgaliesiems plėtojant verslą ir kreipiantis į neįgaliųjų verslo informacijos centrus, buvo išanalizuotos jau šiuo metu veikiančių verslo centrų ir verslo inkubatorių siūlomos paslaugos.

Šiuo metu Lietuvoje veikiantys verslo informacijos centrai ir verslo inkubatoriai teikia verslo informacijos, konsultavimo paslaugas, organizuoja informacijos sklaidos renginius ir mokymus įvairiomis verslo valdymo ir plėtojimo temomis. *Verslo informacijos centras* - tai vienos ar kelių savivaldybių teritorijoje veikianti viešoji įstaiga, kuri tos teritorijos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams lengvatinėmis sąlygomis teikia aukščiau išvardintas paslaugas. Pirmieji verslo informacijos centrai buvo įsteigti 1998 – 1999 m. Lietuvoje šiuo metu veikia 42 verslo informacijos centrai.⁷

Be to, kad verslo inkubatoriai teikia informaciją, konsultuoja, inkubuojamoms įmonėms lengvatinėmis sąlygomis nuomojamos patalpos, biuro bei techninė įranga. Pagrindinis verslo inkubatorių tikslas – sumažinti pradedančių ir veikiančių įmonių veiklos riziką, padėti įmonėms, turinčioms gerų verslo idėjų, bet finansiškai silpnoms, įsitvirtinti bei konkuruoti rinkoje⁸. Šiuo metu Lietuvoje veikia 7 verslo inkubatoriai.

Išanalizavus verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių veiklos turinį galima apibendrinti, kad norintiems pradėti savo verslą klientams jie siūlo eilę konsultacinių paslaugų (žr. 2 lentelę):

2 lentelė **Konsultacinės paslaugos verslo informacijos centruose ir inkubatoriuose**

Nr.	Konsultacinės paslaugos
1.	Kaip pradėti verslą (kuriant individualią įmonę, socialinę įmonę, užsiimti veikla pagal verslo liudijimą ir kt.)
2.	Verslo planavimas
3.	Įmonių ir individualios veiklos registravimas
4.	Buhalterinė apskaita
5.	Finansų analizė, kontrolė ir valdymas
6.	Finansavimo šaltinių paieška
7.	Bankų teikiamos paslaugos
8.	Mokesčių mokėjimas
9.	Turto deklaravimas
10.	Marketingas
11.	Reklama

⁷ Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra, <http://www.svv.lt/index.php/lt/31924/>

⁸ Inovacijų portalas, <http://www.innovation.lt/structure/lt/incubators/>

12.	Rinkos analizė
13.	Personalo valdymas
14.	Darbo teisė
15.	Lengvatos neįgaliųjų verslui
16.	ES struktūriniai fondai
17.	Informacinės technologijos

Šaltinis: Lietuvos verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių internetiniai puslapiai

Remiantis šia apibendrinta informacija apie veikiančių verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių teikiamas paslaugas buvo sudaryta galimų paslaugų lentelė naujai kuriamiems neįgaliųjų verslo informacijos centrams.

Siekiant įsitikinti, ar šios paslaugos aktualios ir neįgaliesiems, respondentai turėjo pažymėti, ar išvardintos paslaugos, jų nuomone, reikalingos neįgaliesiems, pradedantiems (ar jau turintiems) savo verslą. Taip pat jie galėjo papildyti paslaugų sąrašą ir pasiūlyti savo variantus.

Išanalizavus surinktą informaciją paaiškėjo, kad:

- konsultacijos apie verslo planavimą yra būtinos pradedant verslą;
- taip pat reikalingos, nors šiek tiek mažiau aktualios konsultacijos apie:
 - o lengvatas neįgaliesiems verslininkams,
 - o finansinių šaltinių paiešką,
 - o verslo pradžios būdus,
 - o įmonių registracija,
 - o buhalterinę apskaitą.

Taip pat išryškėjo, jog aktualios yra konsultacijos apie ES struktūrinius fondus.

Svarbi informacija apie padėtį rinkoje, apie mokesčius, bankų teikiamas paslaugas.

Iš konsultavimo paslaugų sąrašo, kuris buvo pateiktos respondentams, visos paslaugos buvo pažymėtos kaip reikalingos – nei viena neliko be pasirinkimo. Kai kurios sulaukė šiek tiek mažesnio dėmesio. Tai konsultacijos darbo teisės, marketingo, reklamos, turto deklaravimo, informacinių technologijų ir personalo valdymo klausimais.

Taigi, tyrimas parodė, kad neįgaliesiems iš esmės yra reikalingos tokios pat paslaugos, kokios yra teikiamos šiuo metu veikiančiuose verslo informacijos centruose ir inkubatoriuose. Tiesa, didžiausią dėmesį reikėtų skirti verslo planavimui. Turint galvoje, kad neįgaliųjų verslas Lietuvoje dar yra labai menkai išplėtotas, norint paspartinti šį procesą, neįgaliųjų verslo centrai turėtų teikti platesnį paslaugų spektrą palyginti su paslaugomis, teikiamomis veikiančiuose verslo informacijos centruose ir inkubatoriuose.

Taigi, nors reikalingos paslaugos verslui pradėti jau yra teikiamos, tačiau iš interviu su verslo informacijos centrais ir verslo inkubatoriais paaiškėjo, kad neįgalieji nesikreipia arba kreipiasi labai retais atvejais į jau veikiančius centrus. Dažnesnio neįgaliųjų apsilankymo sulaukia

vienintelis Vilniuje veikiantis Neįgaliųjų verslo informacijos centras. Paklausus, kokios priežastys sąlygoja tokį mažą neįgaliųjų aktyvumą, labiausiai tikėtina kliūtimi buvo įvardintas nepakankamas aplinkos neįgaliesiems pritaikymas. Jei fizinė aplinka bent iš dalies būna pritaikyta (pandusai, liftai), tai centrai neturi vertėjų iš gestų kalbos, literatūros Brailio raštu, specialios programinės įrangos silpnaregiams ir pan.

3.2. Mokymo paslaugos

Tiriant mokymų poreikį, pradant verslą buvo susipažinta su visų Lietuvoje veikiančių verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių siūlomais mokymais. Dažniausiai tų centrų vedami mokymai tai: kompiuterinio raštingumo, anglų kalbos, buhalterinės apskaitos, raštvedybos kursai, seminarai vadovams ir vadybininkams, verslo planavimo, darbo saugos, ES struktūrinių fondų paramos seminarai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė **Mokymo paslaugos verslo informacijos centruose ir inkubatoriuose**

Nr.	Mokymo paslaugos
1.	Kompiuterinio raštingumo kursai
2.	Buhalterinės apskaitos kursai
3.	Raštvedybos kursai
4.	Užsienio (anglų) kalbos kursai
5.	Mokymai vadovams
6.	Mokymai vadybininkams
7.	Psichologinis konsultavimas
8.	Verslo planavimo seminarai
9.	Darbo saugos seminarai
10.	Įvairių fondų paramos ypatybės

Šaltinis: Lietuvos verslo informacijos centrų ir verslo inkubatorių internetiniai puslapiai

Remiantis tyrimo apklausos duomenimis buvo išsiaiškinta, kad neįgaliesiems labiausiai reiktų buhalterinės apskaitos seminarų. Antroje vietoje yra darbo saugos, raštvedybos mokymai, seminarai apie fondų ypatybes, mokymai vadybininkams, seminarai verslo planavimo temomis. Nedaug mažesnio susidomėjimo sulaukė kompiuterinio raštingumo ir užsienio kalbos kursai. Tačiau mažiausiai susidomėta psichologiniu konsultavimu ir mokymais vadovams.

3.3. Kitos paslaugos

Šalia jau išvardintų konsultacijų ir mokymų, reikalingų steigiant savo verslą, lieka eilė nemažai svarbių paslaugų – tai paslaugos, susijusios su įmonės (verslo) steigimu, biuro, interneto paslaugos, įmonės pristatymo ir viešųjų ryšių bei kitos paslaugos. Kaip ir klausimuose apie konsultacijas ir mokymus respondentų buvo prašoma suskirstyti atsakymus pagal svarbumą.

Labiausiai pageidaujamos yra įmonės steigimo dokumentų parengimo paslaugos. Nedaug atsiliko verslo duomenų bazių kūrimas ir įmonės įstatų rengimas, įmonės silpnų ir stiprių pusių analizė bei verslo partnerių paieška. Vidutiniškai svarbūs pasirodė pareiginių instrukcijų ruošimas, verslo planų rengimas, poreikių produktams tyrimai ir ES projektų rengimas. Pagal anketos rezultatus, mažiausiai buvo susidomėta vidaus darbo taisyklių rengimu ir veiklos sutarčių rengimu.

Respondentų nuomone, neįgaliesiems, pradedantiems (ar jau turintiems) savo verslą, labiausiai reikalinga yra biuro patalpų nuoma. Toliau yra minimos tokios biuro paslaugos: telefono ryšys, fakso paslaugos, dokumentų įrišimas ir kopijavimas, kompiuterių tinklo aptarnavimas. Paslaugos, surinkusios mažiausiai punktų – tai spausdinimas, skanavimas, laminavimas, kompiuterinės technikos, kompiuterių klasės, konferencijų salės (įrangos) nuoma, informacijos įrašymas į laikmenas.

Skirsnyje apie interneto paslaugas svarbiausia išrinkta paslauga - interneto ryšys. Antroje ir trečioje vietose: internetinio puslapio ir elektroninės pašto dėžutės sukūrimas. Paskutinės vietos atiteko pagalbai ieškant informacijos internete ir informacijos įrašymui į elektronines laikmenas.

Dvi reikiamos įmonės pristatymo ir viešųjų ryšių paslaugos surinko tokį patį balsų skaičių: tai informacijos apie neįgaliųjų verslo įmones, jų produkciją, teikiamas paslaugas sklaida ir įmonės veiklos produktų pristatymo parengimas. Mažesnę susidomėjimą sukėlė renginių, konferencijų, seminarų, susitikimų organizavimas, vizitinių kortelių gamyba ir reklaminės medžiagos įvairia forma rengimas. Mažiausiai reikšmingomis pasirodė kvietimų ir atlapo kortelių gamyba.

Iš likusių paslaugų vertimai iš/ į užsienio kalbas pasirodė reikalingesni nei verslo biblioteka.

Rekomendacijos neįgaliųjų verslo informacijos centrams dėl reikalingų paslaugų ir aplinkos kūrimo

Išanalizavus tyrimo rezultatus būsimiems neįgaliųjų verslo informacijos centrams galima rekomenduoti, kokias paslaugas reiktų teikti šiuose centruose bei kokios aplinkos pritaikymo ar aprūpinimo kompensacine technika priemonės būtų reikalingos.

4. lentelė **Neįgaliųjų verslo centrams rekomenduojamos paslaugos**

Nr.	Paslaugų rūšys
	Informavimo paslaugos
1.	Populiarios informacijos apie neįgaliųjų galimybes plėtoti verslą sklaida (lankstinukai).
2.	Informacinės kompanijos per žiniasklaidos priemones.
3.	Neįgaliųjų NVO įtraukimas į informacijos apie verslo galimybes sklaidą
4.	Informacinių renginių (konferencijų, seminarų) organizavimas.
5.	Dalyvavimas kitų institucijų renginiuose su informacija apie verslo plėtros galimybes ir pan.
6.	Informacijos teikimas apie darbo rinkoje paklausias profesijas.
	Konsultacinės paslaugos
1.	Verslo planavimas.
2.	Konsultacijos apie aukštesnio išsilavinimo galimybes, profesinį pasirinkimą, motyvacijos mokymuisi skatinimas.
3.	Įmonių rūšys, jų privalumai ir trūkumai.
4.	Verslo pradžios būdai, įmonių registracija ir likvidavimas.
5.	Lengvatos neįgaliesiems verslininkams.
6.	Verslo finansavimo galimybės: finansinių šaltinių paieška, bankų teikiamos paslaugos.
7.	Buhalterinė apskaita.
8.	ES struktūriniai fondai.
9.	Rinkos analizės, konkurencijos klausimais.
10.	Mokesčių rūšys, atsiskaitymas kontroliuojančioms finansinėms institucijoms.
11.	Įmonės veiklos finansų analizė.
12.	Darbo teisės, sutarčių sudarymo, vartotojų apsaugos teisės klausimais.
13.	Reklamos, marketingo klausimais
14.	Turto deklaravimas.
15.	Informacinių technologijų klausimais.
16.	Personalo valdymo klausimais.

17.	Patalpų paieška.
	Mokymai
1.	Įmonės steigimas ir likvidavimas.
2.	Buhalterinės apskaitos seminarai.
3.	Seminarai verslo planavimo temomis.
4.	Mokymai teisiniais klausimais.
5.	Darbo saugos kursai.
6.	Raštvedybos mokymai.
7.	Seminarai apie fondų ypatybes.
8.	Seminarai mokesčių klausimais.
9.	Kompiuterinio raštingumo kursai.
10.	Užsienio kalbos kursai.
11.	Vadybos pagrindai.
12.	Išvykos į neįgaliųjų įmones
13.	Verslo komunikacija, komercinės derybos.
14.	Kokybės vadyba.
15.	Seminarai, kuriuose neįgalūs verslininkai dalinasi savo patirtimi.
16.	Neįgalių verslininkų apmokymai „mokytojų mokymas“
	Paslaugos, susijusios su įmonės steigimu
1.	Įmonės steigimo dokumentų parengimo paslaugos
2.	Verslo duomenų bazių kūrimas.
3.	Įmonės įstatų rengimas.
4.	Įmonės silpnų ir stiprių pusių analizė.
5.	Verslo partnerių paieška.
6.	Verslo planų rengimas.
7.	Poreikių produktams tyrimai.
8.	ES projektų rengimas.
	Biuro paslaugos
1.	Biuro patalpų nuoma.
2.	Telefono ryšys, fakso paslaugos.
3.	Dokumentų įrišimas ir kopijavimas.
4.	Kompiuterių tinklo aptarnavimas.
5.	Spausdinimas, skenavimas, laminavimas, informacijos įrašymas į laikmenas.
6.	Kompiuterinės technikos, kompiuterių klasės nuoma.

7.	Konferencijų salės (įrangos) nuoma.
	Interneto paslaugos
1.	Interneto ryšys.
2.	Internetinio puslapio sukūrimas.
3.	Elektroninės pašto dėžutės sukūrimas.
4.	Pagalba ieškant informacijos internete, pagalba įrašant į elektronines laikmenas.
	Įmonės pristatymo, viešųjų ryšių paslaugos
1.	Informacijos sklaida apie neįgaliųjų verslo įmones, jų produkciją, teikiamas paslaugas.
2.	Įmonės veiklos produktų pristatymo parengimas.
3.	Renginių, konferencijų, seminarų, susitikimų organizavimas.
4.	Vizitinių kortelių gamyba ir reklaminės medžiagos įvairia forma rengimas.
5.	Kvietimų ir atlapo kortelių gamyba.
6.	Kontaktų su kitais verslo informacijos centrais užmezgimas ir palaikymas.
	Kitos paslaugos
1.	Vertimai iš/ į užsienio kalbas
2.	Verslo biblioteka
3.	Tarpininkavimo paslaugos: pagalba bendraujant su kontroliuojančiomis institucijomis (mokesčių inspekcija, darbo inspekcija, SoDra), pagalba bendraujant su kitais verslininkais.

Kaip parodė ir tyrimas, realiam pasinaudojimui verslo informacijos centrų paslaugomis yra būtinas aplinkos specialiesiems poreikiams pritaikymas. Verslo konsultavimo centre turėtų būti pritaikyta aplinka bet kuriai negaliai, kad nebūtų diskriminacijos vienos ar kitos negalios požiūriu.

5. lentelę Verslo centrų aplinkos pritaikymas pagal negalios pobūdį

Nr.	Negalios pobūdis	Aplinkos pritaikymas
1.	Judėjimo negalia	Neįgaliųjų automobiliams pritaikytos stovėjimo vietos automobilių aikštelėje. Neįgaliųjų vežimėliams pritaikytas privažiavimas (nuolydžiai, pandusai), praplatintos įėjimo durys, praplatinti liftai, pritaikyti tualetai.
2.	Silpnaregiai ir aklieji	Speciali kompiuterinė įranga, diktofonas, raštiška informacija Brailio raštu, spec. grindų dangos, ekrano skaitymo ir didinimo programinė įranga.
3.	Neprigirdintys ir kurtieji	Vizualinės spec. priemonės, vertėjas iš/į gestų kalbą.
4.	Proto negalia	Esant neįgaliųjų tėvų susidomėjimui kurti savo verslą ir įdarbinti savo neįgalius vaikus, informacija ir mokymai apie verslą turėtų būti teikiami neįgaliųjų tėvams, o organizuojant konkrečios veiklos apmokymus asmenims su proto negalia reiktų atsižvelgti į jų kalbinius ir intelektinius sugebėjimus, t.y. kiek įmanoma paprasčiau paaiškinti darbinės operacijas.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad didžiausia dalis darbingo amžiaus neįgaliųjų koncentruojasi Vilniaus ir Kauno apskrityse, apie 42 proc. neįgaliųjų gyvena šiose apskrityse, todėl čia kuriamiems neįgaliųjų verslo centrams teks didžiausias darbo krūvis palyginus su kitomis apskritimis (žr. 6 lentelę). Situaciją lengvina tai, kad Vilniuje jau veikia vienas Neįgaliųjų verslo informacijos centras, todėl, siekiant sumažinti naujai kuriamų centrų Vilniuje ir Kaune darbo krūvį bei užtikrinti kokybiškų paslaugų teikimą, rekomenduojama bendradarbiauti su Neįgaliųjų verslo informacijos centru. Turint galvoje, kad centro direktorius interviu metu išreiškė norą bendradarbiauti, tikėtina, kad tokia partnerystė būtų abipusiai naudinga. Kadangi bus kuriami 6 neįgaliųjų verslo centrai, o apskričių yra dešimt, siūloma juos geografiškai išdėstyti taip, kad kuo didesniai skaičiui darbingo amžiaus neįgaliųjų jie būtų prieinami.

6. lentelė **Darbingo amžiaus neįgaliųjų skaičius pagal apskritis 2001 m.**

Nr.	Apskrities pavadinimas	Darbingo amžiaus neįgaliųjų skaičius	Proc.
1	Vilniaus apskritis	27.348	20,9
2	Kauno apskritis	28.244	21,6
3	Šiaulių apskritis	15.586	11,9
4	Panevėžio apskritis	12.649	9,7
5	Klaipėdos apskritis	12.581	9,6
6	Marijampolės apskritis	7.422	5,7
7	Utenos apskritis	7.595	5,8
8	Alytaus apskritis	8.170	6,2
9	Telšių apskritis	5.814	4,4
10	Tauragės apskritis	5.399	4,1

Šaltinis: „Neįgalieji“, Statistikos departamentas, Vilnius 2003.

Tyrimo dalyviai paminėjo veiklas, kuriomis užsiima ir galėtų užsiimti neįgalieji. (žr. 7 lentelę). Tikėtina, kad neįgalieji dėl šių veiklų kreipsis konsultacijų į neįgaliųjų verslo centrus. Todėl rekomenduojama susipažinti su šių veiklų administravimo specifika (teikiamomis lengvatomis ir pan.), kad konsultacijos besikreipiantiems klientams būtų maksimaliai naudingos.

7 lentelė **Konsultacijų ir mokymų turinys apie galimas neįgaliųjų veiklas**

Nr.	Neįgaliųjų veiklos
1.	Prekyba.
2.	Siuvimas, avalynės taisymas.
3.	Darbas su kompiuteriu,
4.	Socialinių paslaugų teikimas.
5.	Automobilių, motociklų, dviračių, butų remontas.
6.	Amatai (pynimas iš vytelių, mezgimas, rankdarbiai, smulki suvenyrų gamyba).
7.	Staliaus darbai, gamyba.
8.	Instrumentų derinimas, juvelyro darbai, laikrodžių taisymas.
9.	Gėlininkystė.
10.	Bibliotekininkystė.
11.	Buhalterija.

12.	Nekilnojamojo turto nuoma.
13.	Platinimo sfera.
14.	Šarvojimo paslaugos
15.	Tesinės paslaugos.
16.	Vadyba.
17.	Vairavimas.

Respondentai, minėdami galimas neįgaliųjų veiklas, labiausiai akcentavo smulkų verslą. Juo besiverčiantiems neįgaliesiems reikės įsigyti verslo liudijimus, steigti individualias įmones, socialines įmones, KŪB, TŪB ar UAB. Todėl verslo informacijos centrai turėtų teikti konsultacijas apie šių įmonių steigimą ir likvidavimą.

Taip pat verslo informacijos centrai turėtų skatinti ne tik teorinių bei praktinių žinių sklaidą, bet turėtų teikti ir informaciją apie kitų neįgaliųjų verslininkų sėkmes ir pasiekimus, tuo pačiu populiarinant neįgaliųjų verslo modelius bei skatinant būti veikliems. Tokie verslo centrai turėtų skleisti informaciją ne tik neįgaliųjų tarpe, bet ir platesniuose visuomenės sluoksniuose, taip mažindami neigiamą visuomenės požiūrį į neįgaliuosius.

Be to, svarbu, kad neįgaliųjų verslo informavimo centruose dirbtų patys neįgalieji. Jie pritraukia ir padrąšina daugiau tokio paties likimo žmonių. Kaip rodo neįgaliųjų įgalinimo, motyvacijos tyrimai bei reali praktika, neįgaliųjų dalyvavimui darbinėje veikloje nemažą reikšmę turi ir konkrečių pavyzdžių apie neįgaliųjų verslo sėkmę plėtra, pačių neįgaliųjų pagalba vieni kitiems. Todėl kaip dar viena tokių centrų veiklos specifika galėtų būti speciali paieška ir įtraukimas į centro informavimo, konsultavimo paslaugų teikimą neįgaliųjų verslininkų. Jų teigiama patirtis neabejotinai labiau motyvuotų, paskatintų neįgaliuosius imtis verslo.

Kaip viena iš mokymo formų galėtų būti geros praktikos pavyzdžiai, t.y. išvykos į neįgaliųjų verslo įmones, susitikimai su neįgaliais verslininkais.

Literatūra

1. Adlys Petras *Neigaliųjų socialinė integracija 2004 m.*, Statistikos Departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
2. Lietuvos darbo biržos veikla 2004, Internetė: http://www.ldb.lt/ldb_admin/pub_docs/ataskaita2004.pdf
3. Lietuvos Respublikos Invalidų socialinės integracijos įstatymo pakeitimo įstatymas, 2004 m. Gegužės 11 d. Nr.IX-2228, Vilnius. Internetė: <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=233791&Condition2=>
4. Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas, 2004 m. Birželio 1 d. Nr.IX-2251, Vilnius
5. Lietuvos Respublikos Individualių Įmonių Įstatymas, 2003 M. Lapkričio 6 d. Nr. IX-1805 Vilnius
6. Lietuvos Respublikos Gyventojų Pajamų Mokesčio Įstatymas, I Skyrius 2 straipsnis.7p. Individuali veikla, 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007 Vilnius
7. „Neigalieji“, Statistikos departamentas, Vilnius, 2003.
8. „Prisitaikymo prie kintančių rinkos sąlygų, naujų gebėjimų bei socialinės integracijos skatinimas“. Projektas „Neįgaliųjų integracija į darbo rinką“, II seminaro ciklo „Socialinės įmonės vystymas“ programa (Vilnius, Valakupių reabilitacijos centras, 2005 gegužės 23-25 d.)
9. Lietuvos Respublikos Seimas, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo tekstas internete: <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=231799&Condition2>
10. VŠĮ Lietuvos Inovacijų portalas, Verslo inkubatoriai; internete: <http://www.innovation.lt/structure/lt/incubators/>
11. *Lietuvos gyventojų surašymas*, Lietuvos statistikos departamentas, 2004, internete: <http://db.std.lt/surasymas/Dialog/Saveshow.asp>
12. Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo įstatymas, 1998 m. lapkričio 24 d. Nr. VIII-935 Vilnius, internete: <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=68516&Condition2=>, (žr. 2005 09 20)
13. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra, Verslo informacijos centrai; internete: <http://www.svv.lt/index.php/lt/31924/>
14. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Socialinės įmonės; internete: <http://www.socmin.lt/index.php?826306501>
15. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *Apie neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą*, internete: <http://www.socmin.lt/index.php?1709145846> (žr. 2005 09 20).

Priedai

Klausimynas

Šios anketos tikslas- sužinoti neįgalių žmonių organizacijų atstovų, neįgalių verslininkų ar planuojančių steigti savo verslą nuomonę, apie poreikį konsultacinėms bei mokymo paslaugoms, kitai pagalbai, steigiant savo verslą. Labai prašome atsakyti į visus pateiktus klausimus. Iš anksto dėkojame už atsakymus.

Kilus neišskumams dėl atsakymų į klausimus galite kreiptis į šio tyrimo vykdytojus:

Socialinių tyrimų institutas, Socialinės ekonomikos skyrius tel. 8 5 2754921 arba el. paštu skuciene@ktl.mii.lt, sumskaite@ktl.mii.lt

Vietovė (nurodykite savo miesto ar rajono pavadinimą).....

1. Pažymėkite kas esate:

a) neįgaliųjų nevyriausybinės organizacijos atstovas (nurodykite kokios); b) socialinės įmonės atstovas; c) neįgalus verslininkas; d) neįgalus asmuo, galvojantis apie privataus verslo kūrimą; d) kita (įrašykite).....

I skyrius. Neįgaliųjų verslas

2. Kiek žinote neįgaliųjų savo aplinkoje (organizacijoje), kurie užsiima savo verslu, t.y. dirba pagal verslo liudijimą, pagal individualios veiklos pažymą, įsteigę socialinę įmonę ar kt.? (nurodykite neįgalių asmenų, turinčių savo verslą, skaičių)

3. Kokios rūšies verslu jie užsiima (kokia gamyba, kokias paslaugas teikia? Įrašykite).....
.....

4. Kaip manote, ar neįgalieji turi pakankamai informacijos, norint pradėti savo verslą? 1 Turi pakankamai 2 Šiek tiek turi 3 Turi nepakankamai 4 Visai neturi	5. Ar, Jūsų nuomone, tokios informacijos, norintiems pradėti savo verslą, teikimui būtina steigti neįgaliųjų verslo konsultavimo centrus: 1 Būtinai reikėtų 2 Gal ir reikėtų 3 Nereikėtų 4 Sunku pasakyti
--	--

6. Kokių verslų (kokia gamyba ar paslaugų teikimu), galėtų užsiimti neįgalieji (įrašykite šešis labiausiai populiarius, Jūsų nuomone): 1..... 2 3 4
 5 6

<p>7. Koks, Jūsų žiniomis, profesinis išsilavinimas vyrauja neįgaliųjų tarpe? Pažymėkite ne daugiau kaip du atsakymus.</p> <p>1 Su pradiniu 2 Su aštuonmečiu 3 Su viduriniu 4 Su spec. profesiniu 5 Su aukštesniu 6 Su aukštu</p>	<p>8. Kokių žinių, Jūsų nuomone, dažniausiai trūksta neįgaliesiems, norintiems pradėti savo verslą? Pabraukite.</p> <p>1 Profesinių (neturi profesijos) 2 Būhalterinių 3 Teisinių 4 Mokesčių klausimais 5 Verslo vadybos 6 Personalo vadybos 7 Rinkos tyrimų 8 Kita (įrašykite)</p>
---	---

9. Žemiau pateiktoje lentelėje išvardintos įvairios paslaugos, kurios gali būti reikalingos kuriant privatų verslą. Pažymėkite kokia parama, paslaugos, Jūsų nuomone, reikalingos neįgaliesiems, pradedantiems (ar jau turintiems) savo verslą? Pažymėkite eilutėje +, jeigu tokia paslauga reikalinga, nurodykite, kokia galėtų būti jos specifika neįgaliesiems. Įrašykite paslaugas ar paramą, kuri lentelėje nėra įvardinta, bet Jūsų nuomone, yra taip pat būtina.

	Būtina	Nebūtina	Kokia specifika neįgaliesiems?
A. Konsultacijos			
Kaip pradėti verslą (kuriant individualią įmonę, socialinę įmonę, užsiimti veikla pagal verslo liudijimą ir kt.)			
Verslo planavimas			
Įmonių ir individualios veiklos registravimas			
Būhalterinė apskaita			
Finansų analizė, kontrolė ir valdymas			
Finansavimo šaltinių paieška			
Bankų teikiamos paslaugos			
Mokesčių mokėjimas			
Turto deklaravimas			
Marketingas			
Reklama			
Rinkos analizė			
Personalo valdymas			

Darbo teisė			
Lengvatos neįgaliųjų verslui			
ES struktūriniai fondai			
Informacinės technologijos			
Kita (įrašykite)			
B. Mokymai, seminarai			
Kompiuterinio raštingumo kursai			
Buhalterinės apskaitos kursai			
Raštvedybos kursai			
Užsienio (anglų) kalbos kursai			
Mokymai vadovams			
Mokymai vadybininkams			
Psichologinis konsultavimas			
Verslo planavimo seminarai			
Darbo saugos seminarai			
Įvairių fondų paramos ypatybės			
Kita (įrašykite)			
C. Paslaugos			
Įmonės (verslo) steigimas:			
Poreikių planuojamo verslo produktams (paslaugoms) tyrimai			
Įmonės steigimo dokumentacijos parengimas			
Įmonės įstatų rengimas			
Pareiginių instrukcijų ruošimas			
Vidaus darbo taisyklių rengimas			
Verslo planų rengimas			
Veiklos sutarčių rengimas			
Verslo partnerių paieška			
Įmonės silpnų ir stiprių pusių analizė			
Projektų ES programoms rengimas			
Verslo įmonių duomenų bazės sukūrimas ir priežiūra			
Kitos (įrašykite)			
Biuro paslaugos:			
Kopijavimas			
Teksto rinkimas, spausdinimas			
Dokumentų įrišimas			

Skenavimas, laminavimas			
Informacijos įrašymas į laikmenas			
Telefono ryšys, fakso paslaugos			
Konferencijų salės (įrangos) nuoma			
Kompiuterinės technikos nuoma			
Biuro patalpų nuoma			
Kompiuterių klasės nuoma			
Kompiuterių tinklo aptarnavimas			
Kita (įrašykite)			
Interneto paslaugos:			
Interneto ryšys			
Elektroninės pašto dėžutės sukūrimas			
Pagalba ieškant informacijos internete			
Internetinio puslapio sukūrimas			
Informacijos įrašymas į elektronines laikmenas			
Kita			
Įmonės pristatymo ir viešųjų ryšių:			
Informacijos apie neįgaliųjų verslo įmones, jų produkciją, teikiamas paslaugas sklaida			
Įmonės veiklos produktų pristatymo parengimas			
Reklaminės medžiagos įvairia forma rengimas			
Renginių, konferencijų, seminarų, susitikimų organizavimas			
Kvietimų gamyba			
Atlapo kortelių gamyba			
Vizitinių kortelių gamyba			
Kita			
Kitos paslaugos			
Verslo biblioteka			
Vertimai iš/ į užsienio kalbas			
Kitos (įrašykite)			

10. Kokia būtų reikalinga verslo informacijos centro, kuris konsultuoja ir teikia paslaugas neįgaliems verslininkams, aplinkos pritaikymo specifika, atsižvelgiant į negalios pobūdį (įrašykite savo nuomonę, priklausomai kurią socialinę grupę atstovaujate:

Negalios pobūdis	Koks reikalingas aplinkos pritaikymas, spec. priemonės verslo informavimo centre
Judėjimo negalia	
Silpnaregiai , aklieji	
Nepriгідintys, kurtieji,	
Sergantys psichikos ligomis	
Su proto negalia	
Kiti (įrašykite)	

11. Kaip manote, kokios didžiausios kliūtys neįgaliesiems pradėti verslą? Sunumeruokite pagal svarbą, kur 1 reikštų pačią svarbiausią priežastį.

- Daugelis neturi profesinio išsilavinimo
- Informacijos apie verslo pradžią (įmonės steigimą, individualios veiklos pradžią) trūkumas.
- Informacijos trūkumas apie neįgaliesiems teikiamas lengvatas steigiant verslą.
- Per silpna fizinė sveikata kurti verslą.
- Per didelė konkurencija prekių ir paslaugų rinkoje.
- Pradinio kapitalo trūkumas
- Bankų nenoras duoti paskolas neįgaliesiems
- Informacijos neprieinamumas dėl negalios specifikos
- Didelės išlaidos aplinkos pritaikymui, norint užsiimti savo verslu
- Spec. priemonių negaliai kompensuoti trūkumas norint būti pakankamai savarankišku ir užsiimti verslu
- Neigiamas visuomenės požiūris į neįgaliuosius
- Neįgaliųjų motyvacijos stoka
- Kita (įrašykite)

12. Kas, Jūsų nuomone, būtų veiksminga skatinant neįgaliuosius pradėti savo verslą? Sunumeruokite pagal svarbą, kur 1 reikštų pačią svarbiausią priežastį:

- Didesnė informacijos sklaida apie galimybes pradėti verslą.
- Neįgaliųjų išsilavinimo skatinimas.
- Verslo informacijos centrų neįgaliesiems steigimas.
- Informacijos, konsultacijų teikimo pritaikymas pagal negalios pobūdį (fizinės aplinkos teikimas, informacija Brailio raštu akliems, vertimas iš gestų kalbos kurtiesiems)
- Didesnės mokesčių lengvatos
- Kita (įrašykite)

13. Klausimai tik turintiems savo verslą.

A. Kokio pobūdžio verslu užsiimate (įrašykite)

B. Kodėl būtent šį verslą pasirinkote

.....

C. Kas Jums buvo sunkiausia, pradėdant savo verslą (įrašykite 2-3 aspektus)

.....

D. Kokios problemos, užsiimant verslu, dabar Jums yra aktualiausios (parašykite pagrindines)

.....

E. Ką patartumėte pirmiausia, neįgaliesiems, norintiems pradėti savo verslą

.....

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS